

Навчання дітей зі складними порушеннями розвитку здійснюється за спеціальними навчальними програмами, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України, та (або) за індивідуальною програмою. Допускається адаптація змісту освіти до пізнавальних можливостей учнів, що виявляється у зменшенні обсягу матеріалу, його спрощенні за характером та структурою.

Життєві результати навчання – рівень розвитку ключових компетентностей учнів.

Необхідною умовою формування компетентностей є діяльнісна спрямованість навчання, яка передбачає постійне включення учнів до різних видів педагогічно доцільної активної навчально-пізнавальної діяльності, а також практична його спрямованість. Доцільно, де це можливо, не лише показувати виникнення факту із практичної ситуації, а й по можливості перевіряти його на практиці й встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Формуванню ключових компетентностей сприяє встановлення та реалізація в освітньому процесі міжпредметних і внутрішньо-предметних зв'язків, а саме: змістово-інформаційних, операційно-діяльнісних і організаційно-методичних. Їх використання посилює пізнавальний інтерес здобувачів освіти до навчання, діти освоюють досвід застосування знань на практиці та перенесення їх у нові ситуації.

Основними формами організації освітнього процесу є різні типи уроку, проектна діяльність, екскурсії, віртуальні подорожі, вистави, які вчитель організує у межах уроку або в позаурочний час.

Вибір форм і методів навчання вчитель визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення конкретних життєвих результатів, зазначених у навчальних програмах окремих предметів.

Зміст дошкільної освіти визначається Базовим компонентом дошкільної освіти і здійснюється за адаптованими програмами для дошкільних закладів освіти, у тому числі спеціальних.

Освітньо-реабілітаційний процес дітей дошкільного віку будується на основі методик ранньої соціальної реабілітації через педагогічно обґрунтований зміст, форми і методи навчання, що забезпечують дітям засвоєння необхідних знань, умінь та навичок, сприяють підготовці їх до навчання в школі.

Освітній процес у Центрі базується з урахуванням вимог лікувально-корекційної роботи. У процесі навчання та виховання враховуються індивідуальні особливості розвитку дітей, гігієнічні, медичні та спеціальні корекційні та психолого-педагогічні рекомендації.

ОРГАНІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОГО ПРОСТОРУ В СИСТЕМІ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

О.В. Чеботарьова,
*кандидат педагогічних наук,
завідувач відділу освіти дітей
з порушеннями інтелектуального розвитку
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України*

На порозі третього тисячоліття в Україні відбулися позитивні зміни щодо суспільного ставлення до осіб з особливими потребами. Програма сучасної стратегії освіти акцентує увагу на ранньому виявленні, комплексному супроводі та пошуку нових організаційних форм і змісту педагогічної роботи з дітьми, які мають особливі потреби. Саме до такої категорії належать діти з інтелектуальними порушеннями. Актуальність проблеми зумовлена зростанням чисельності дітей окресленої категорії, які розпочинають навчання у спеціальних і загальноосвітніх закладах і посиленням уваги до їхнього розвитку та інтеграції в суспільне життя.

Практична і соціальна спрямованість навчання, як ключова позиція концепції освіти дітей з інтелектуальними порушеннями, зумовила пріоритет вирішення завдань їх соціальної адаптації, серед яких важливим компонентом виступає формування соціальних умінь та навичок (І. Бех, В. Бондар, Г. Блеч, А. Висоцька, О. Гаврилов, Ю. Галецька, І. Гладченко, І. Дмитрієва, О. Маллер,

В. Мачихіна, Г. Мерсіянова, С. Миронова, С. Мирський, Н. Павлова, Б. Пінський, К. Рейда, В. Синьов, М. Супрун, І. Татьянчикова, Л. Тищенко, С. Трикоз, Л. Ханзерук, О. Хохліна, О. Чеботарьова, Д. Шульженко, Н. Ярмола, S. Bochner, F. Campbell, C. Kopp та ін.).

Оволодіння соціально-адаптаційними навичками є запорукою успішної подальшої соціалізації дитини, у процесі якої вона навчається основам соціальної поведінки, комунікативним навичкам, навичкам самообслуговування та самостійної праці.

У корекційно-розвивальному просторі навчального закладу, де навчаються діти з інтелектуальними порушеннями, навчально-виховний процес спрямовано на формування у дитини образу Я, Я-свідомості; навчання способам взаємодії з ровесниками та дорослими; розвиток різних форм спілкування; формування соціальних уявлень; розвиток елементарних навичок планування та контролю (Л. Вавіна, А. Висоцька, О. Гаврилов, Г. Дульнев, Л. Занков, Д. Ісаєв, М. Супрун, Г. Сухарева, І. Татьянчикова, О. Хохліна, Г. Цикото, Л. Шипіцина та ін.).

Аналіз результатів сучасних наукових досліджень дає змогу дійти висновку, що значне порушення інтелектуального, комунікативного сенсомоторного, особистісного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня стає основною причиною їхньої соціальної дезадаптації, дезорієнтації у навколишньому середовищі, залежності від допомоги дорослого. Дослідники підкреслюють важливість раннього періоду дитинства як сензитивного щодо формування у дітей соціальних компетенцій, а також забезпечення ефективної допомоги кожній дитині у розвитку її індивідуальних здібностей та її особистості з урахуванням специфіки формування пізнавальної діяльності.

Тому організація та функціонування корекційно-розвивального простору для дітей означеної категорії набуває особливого значення для соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями, формування їхньої життєвої компетентності. Особливого значення набуває підвищення виховного ресурсу батьків, які є вирішальною складовою процесу ранньої взаємодії з дитиною. Водночас забезпечення і збереження балансу професійного співробітництва усіх учасників освітнього процесу уможлиблює успішний перебіг соціальної адаптації дитини з інтелектуальними порушеннями, створює максимально сприятливі умови для її розвитку.

Результати аналізу теоретичного підґрунтя і практичного досвіду дали змогу засвідчити наявність значних труднощів, що супроводжують процес навчання дітей з тяжкими інтелектуальними порушеннями, обумовлені як відсутністю навчально-методичного забезпечення, так і неврахуванням корисного потенціалу таких дітей (здатністю до наслідування, розвиненої механічної, зорової пам'яті).

Урахування стану розвитку пізнавальної діяльності дітей сприятиме ефективній реалізації корекційно-абілітаційного процесу у навчальному закладі, розвитку особистості дитини на основі врахування її психофізичних особливостей та пізнавальних можливостей.

Порушення психофізичного розвитку, труднощі, які відчувають діти в повсякденному житті, гіперопіка з боку дорослих – все це знижує мотивацію до оволодіння соціально-адаптаційними навичками. Несформованість мотивації до навчально-пізнавальної, трудової, самообслуговуючої діяльності може стати причиною бездіяльного способу життя, чинником, що гальмує подальше оволодіння трудовими та професійними навичками.

Разом з тим, численними науковими дослідженнями доведено, що діти з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня зазвичай здатні до навчально-практичної діяльності за умови адаптації змісту навчального матеріалу відповідно індивідуальних можливостей, ретельного добору змістового матеріалу, постійного психолого-педагогічного супроводу в умовах оточуючого корекційно-розвивального середовища, незмінних вимог, які до них висуваються. Завдяки навчанню шляхом багаторазового показу способу виконання вдається підготувати дитину до праці. У дорослому віці вони здатні до простої практичної роботи під наглядом та керівництвом педагога (Г. Дульнев, І. Єременко, Х. Замський, Н. Морозова, В. Петрова, Б. Пінський, Н. Стадненко, К. Турчинська, Ж. Шиф, О. Хохліна та ін.).

Корекційно-розвивальний простір навчального закладу повинен бути спрямований на забезпечення психофізичного розвитку учня, а саме:

- підвищення рівня актуального розвитку соціально-адаптаційних, комунікативних умінь (свідоме, самостійне вирішення завдань міжособистісної взаємодії) і відповідне розширення зони найближчого розвитку;
- формування життєвої компетентності учнів, що передбачає використання набутих знань і вмінь як у середовищі навчального закладу, так і поза ним;
- поява позитивних рис особистості (інтерес до спілкування, ініціатива в ситуаціях взаємодії, комунікативна культура);
- зникнення тривоги, усунення бар'єрів спілкування, зниження рівня конфліктності, виправлення інших недоліків.

Важливою умовою забезпечення корекційно-розвивального навчання означеної категорії дітей є забезпечення індивідуального освітнього маршруту, що поєднує предметно-орієнтований і соціально-орієнтований напрями навчання. Провідну роль відіграють не навчальні дисципліни, а корекційно-розвивальні предмети, що сприяють формуванню та розвитку життєво необхідних навичок та вмінь.

Науково-педагогічними дослідженнями доведено ефективність групування навчальних дисциплін наступним чином, зокрема:

До соціально-орієнтованого напрямку належать предмети, які сприяють:

- формуванню навичок самообслуговування;
- формуванню здоров'язберезувальних навичок, здорового способу життя;
- прищеплення навичок соціального пристосування.
- розвиток сприймання та мовлення;
- розвиток психомоторних навичок.

Відповідно до предметно-орієнтованого напрямку належать такі предмети: читання, письмо та розвиток мовлення; математика, малювання, праця, музично-естетична та предметно-практична діяльність.

Освітній процес організовується з урахуванням взаємозв'язку усіх навчальних дисциплін. Варіативність змісту забезпечує гнучкість освітнього процесу, сприяє адаптації його до рівня психофізичного розвитку кожної дитини, а не підганяє дитину під певний єдиний стандарт. Характер діяльності набуває предметно-орієнтованого, практичного спрямування. З метою реалізації комплексного підходу при роботі з учнями з інтелектуальними порушеннями слід залучати по можливості фахівців закладу: педагога-психолога, вчителя-логопеда, дефектолога, соціального педагога, вчителів фізичної культури, музики, інструктора ЛФК та ін.. Загальна стратегія роботи та узгодженість дій «команди» фахівців спеціального освітнього закладу, їхня організаційна та методична діяльність конкретизує загальні завдання психолого-педагогічного супроводу та є одним із гарантів успішної соціалізації особистості дитини.

Отже, корекційно-розвивальний простір в системі освіти дітей з інтелектуальними порушеннями забезпечується на основі сучасного навчально-методичного забезпечення навчання, підготовленого кадрового потенціалу закладу та розробленням індивідуальної траєкторії розвитку дитини з урахуванням індивідуальних та пізнавальних можливостей.